

А. Гальчинського у великій мірі виправдав: завдяки олігархізації суспільства Україна отримала системну тінізацію соціально-економічних процесів, яка виступає як найсуттєвіший гальмівний фактор реформування.

Висновки

Однією з найсуттєвих небезпек розвитку тінізаційних явищ у вітчизняному суспільстві є розбудова механізмів гальмування його реформування, модернізації.

Тінізація означає зсув економічної структури у бік більш традиційних, архаїчних форм, звуження засад розвитку, модернізації вітчизняної соціально-економічної структури відносин гомеостазу. Причинами такої тінізації може бути як надлишкова по відношенню до базису гомеостазу суспільства вестернізація, яка призводить до деформації, руйнації суспільних відносин, так і ізоляційна недомодернізація, надлишково обмежений консервативний характер реформування, що зберігає кланові форми суспільної організації, звужує форми паразитарно-консервативного елітного сектора. Це означає ніщо інше, як гальмування модернізації (реформування) тінювими факторами.

Небезпека гальмування соціально-економічного реформування з боку тінювої економіки виявляється, перш за все, у монополізації певними елітними структурами використання можливостей державної влади у своїх інтересах, перетворення держави на інструмент забезпечення свого олігархічного панування: завдяки олігархізації суспільства Україна отримала системну тінізацію соціально-економічних процесів, яка виступає як найсуттєвіший гальмівний фактор реформування.

Список використаних джерел

1. Кремень В.Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. – К.: «ARC-UKRAINE», 1996. – 793 с.
2. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация (книга первая) / С.Г. Кара-Мурза. – М.: Алгоритм, 2001. – 528 с.
3. Олейник А.Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти / Олейник А.Н. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 430 с.
4. Огородник В. Тінюва економіка як кримінально-економічний феномен / В. Огородник // Політична думка. – 1996. – №3–4. – С. 91–92.
5. Тевено Л. Множественность способов координации: равновесие и рациональность в современном мире / Л. Тевено // Вопросы экономики. – 1997. – №10. – С. 69–84.
6. Рязанов В.Т. Реформы и циклы модернизации российской экономики / В.Т. Рязанов // Российский экономический журнал. – 1992. – №10. – С. 69–78.
7. Гальчинський А.С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А.С. Гальчинський. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
8. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
9. Мала енциклопедія етнодержавності. – К., 1996. – С. 601.
10. Шкляр Л. Моделі соборності (історичний досвід і сучасні аспекти) / Л. Шкляр // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми. – К.: ІПІЕНД, 1999. – С. 388–395.
11. Гальчинський А. Небезпечний поворот / А. Гальчинський // Дзеркало тижня. – 2002. – №34 (7 вересня). – С. 3.

Ю.В. ПАНУРА,

к.е.н., доцент, Національний університет Державної податкової служби України

Актуальні проблеми податку на додану вартість в Україні

У статті досліджено проблеми, що виникають при застосуванні податку на додану вартість у складі податкової системи України. Обґрунтовано доцільність здійснення реформування механізму справляння податку на додану вартість з метою підвищення його фіскальної ефективності.

Ключові слова: податок на додану вартість, ставка ПДВ, бюджетне відшкодування ПДВ, механізм оподаткування ПДВ.

В статье проведено исследование проблем, возникающих при применении налога на добавленную стоимость в составе налоговой системы Украины. Обоснована целесообразность осуществления реформирования механизма взимания налога на добавленную стоимость с целью повышения его фискальной эффективности.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, ставка НДС, бюджетное возмещение НДС, механизм налогообложения НДС.

The article deals with the problems arising from the application of VAT to the tax system of Ukraine. The necessity of reform implementation mechanism for levying value added tax in order to improve its fiscal performance.

Keywords: Value-Added Tax, VAT rate, VAT refund, the mechanism of VAT.

Постановка проблеми. В українській фінансовій науці багато уваги приділено питанням реформування податкової системи як такої, що відповідала б умовам ринкової економіки. В наукових розробках із проблем оподаткування основну увагу акцентовано на пропозиціях щодо законодав-

чого забезпечення функціонування податкової системи, а не ефективності оподаткування окремими податками: податком на прибуток, податком на додану вартість тощо. У зв'язку з цим бракує наукових праць, які були б присвячені висвітленню комплексу проблемних питань справляння податку на додану вартість в Україні.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Розроблення напрямів вдосконалення справляння податку на додану вартість є не тільки однією з актуальних загальноекономічних проблем, а й важливим науковим завданням. Питання законодавчого врегулювання нарахування та сплати ПДВ, його бюджетного відшкодування та погашення податкової заборгованості є пріоритетними в наукових дослідженнях як теоретиків, так і практиків – фахівців у галузі оподаткування. Серед них виділяють дослідження Т. Єфіменко, І. Луїної, А. Соколовської, що вивчали ефективність справляння ПДВ; Л. Ебрілл, М. Кін розглядали принципи дії податку на додану вартість та особливості його справляння в різних країнах світу; О. Амоша, В. Вишневський, Ю. Іванов аналізували вплив податку на додану вартість на фінансовий стан підприємств.

Мета статті полягає у висвітленні кола актуальних проблем, пов'язаних із справлянням податку на додану вартість в Україні, вирішення яких сприятиме підвищенню як його фіскальної ефективності, так і нейтральності щодо впливу на фінансову діяльність суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Швидке розповсюдження податку на додану вартість на теренах Західної Європи є найбільш феноменальним фактом з історії оподаткування ХХ століття. Протягом 1980–2000 років податок на додану вартість перетворився на основний елемент податкових систем не тільки високо розвинених країн, а й країн, що розвиваються, та тих, що знаходяться на стадії перехідної економіки.

Податок на додану вартість зарекомендував себе як такий, що здатен створити стійку базу для мобілізації державних доходів, а вбудований механізм взаємоконтролю дозволяє фіскальним органам проводити дієвий контроль за повнотою та своєчасністю його надходжень.

В Україні податок на додану вартість має певні недоліки, що не дозволяють йому бути дієвим фіскальним інструментом держави. Серед них ми виокремимо такі.

Нестабільність законодавчої бази – предмет найбільш поширених дискусій, що лунають і дотепер у наукових колах. Податок на додану вартість існує в Україні з 1 січня 1992 року і був введений Законом України «Про податок на додану вартість» від 20 грудня 1991 року. З 1993 року в Україні діяв Декрет Кабінету Міністрів «Про податок на додану вартість» від 26 грудня 1992 року, який регулював порядок обчислення і сплати податку на додану вартість протягом 1993–1997 років, тобто до 1 жовтня 1997 року.

З 1 жовтня 1997 року в нашій країні діяв Закон України «Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 року, який у багатьох аспектах позитивно відрізнявся від поло-

жень раніше діючого Декрету Кабінету Міністрів України «Про податок на додану вартість». Базуючись на основних принципах світової практики, цей закон, особливо в його першій редакції, був одним із найбільш прогресивних законів про податок на додану вартість серед країн СНД. Однак численні зміни та доповнення до закону, а також не завжди чіткі та однозначні тлумачення його положень податковими органами постійно створювали певні труднощі щодо його правильного тлумачення та застосування. Зміни до тексту закону про податок на додану вартість вносилися більш ніж сто двадцять дев'ятьма законами України.

Прийняття Податкового кодексу в грудні 2010 року мало вирішити проблему нормативно-правового забезпечення процесу функціонування податку на додану вартість в Україні, але до 2013 року процес справляння ПДВ також зазнавав численних змін. Цей факт свідчить про те, що в Україні за роки незалежності так і не було вироблено законодавчого підґрунтя як для забезпечення ефективного механізму оподаткування доданої вартості, так і для чіткого та прозорого адміністрування ПДВ в фіскальній службі.

Також потребує остаточного вирішення питання доцільності заміни ПДВ в Україні податком з обороту або податком із продажів. Непоодинокі пропозиції щодо скасування в Україні податку додану вартість. Мотивацією для цього слугують високий ступінь корумпованості владних структур, що забезпечують процедуру відшкодування податку на додану вартість, та стримування зростання ринку товарів та послуг унаслідок впливу податку на додану вартість на ціноутворення. Деякі вчені переконують відмовитися від ПДВ, мотивуючи це тим, що він є «джерелом нагромадження корупційних коштів в умовах переважно торговельно-перепродувального господарювання» та «дає можливість правлячій еліті використовувати цей податок як певний амортизатор бюджету» [4, с. 19]. Інші економісти вважають, що ПДВ в Україні було «запроваджено всупереч законам економіки, на повну протилежність меті, яку переслідує ПДВ у країнах демократії і відповідного ринкового порядку». При цьому зазначається про негативний вплив ПДВ на обсяг обігових коштів підприємств-виробників та про те, що збільшення обігових коштів підприємств на величину ПДВ потребує додаткової емісії, а відтак виробництво у порівнянні із торгівлею стає менш прибутковим [1, с. 52].

Але, як свідчать дослідження фахівців Світового банку, введення в дію податку з обороту на заміну ПДВ не вирішить проблеми, що постали на сьогодні. Каскадний ефект оподаткування та економічні викривлення, що притаманні податку з обороту, перешкоджатимуть зростанню української економіки [3]. Також не можна не враховувати євроінтеграційні пріоритети нашої держави. Так, згідно з Директивою Ради ЄС 206/112/ЄС «Про спільну систему податку на додану вартість» від 28 листопада 2006 року досягнення мети утворення внутрішнього ринку передбачає застосування в державах-членах такого законодавства щодо податків з

обороту, що не викривлює умов конкуренції та не заважає вільному рухові товарів і послуг. З огляду на це необхідно досягти такої гармонізації законодавства про податки з обороту шляхом впровадження системи податку на додану вартість [8]. Тобто фактично Україна не може вивести податок на додану вартість зі складу податкової системи, тому що однією з умов членства в ЄС є наявність ПДВ у класичному його варіанті (розрахунок податкового зобов'язання та податкового кредиту). Тому, на наше переконання, продуктивними можуть бути наукові дискусії щодо можливості запровадження мінімального податку з продажів одночасно із функціонуванням ПДВ за досвідом Канади.

Актуальним питанням також є визначення оптимальної ставки податку на додану вартість в Україні. Згідно з Податковим кодексом ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах: 17% – діє з 1 січня 2014 року та 0%. Але згідно з Перехідними положеннями Податкового кодексу України за податковими зобов'язаннями з податку на додану вартість, що виникли з 1 січня 2011 року до 31 грудня 2013 року включно, ставка податку становить 20 відсотків.

На сьогодні позиції науковців щодо оптимальних ставок податку на додану вартість поділені діаметрально: прихильники змін розмірів ставок у бік зниження або їх диференціації щодо різних товарних груп, мотивуючи тим, що саме в такий спосіб буде знижено регресивність та соціальну несправедливість податку. Так, особливостями справляння податку на додану вартість у країнах Європи є наявність стандартної та декількох знижених ставок знижених ставок. Так, в Ірландії діє стандартна ставка 21% та знижені ставки 13,5% та 4,4%, в Іспанії ставки ПДВ децю нижчі і становлять: стандартна – 16%, знижені – 7% та 4%. В Італії стандартна ставка – 20%, знижена – 10% [9].

Інші науковці вважають, що диференціація ставок податку на додану вартість може лише ускладнити процес його обчислення, а також негативно вплинути на фіскальну ефективність податку [2, с. 4] та пропонують основні зусилля фіскальних служб спрямовувати на розширення бази оподаткування.

Деякі науковці [7, с. 15] пропонують підвищити стандартну ставку ПДВ до рівня розвинених країн Європи (Данія, Норвегія) до рівня 25%, що, за їхнім переконанням, сприятиме експортноорієнтованим підприємствам та утворить додаткові бар'єри для імпорту, тобто така ставка носитиме протекціоністський характер.

Ми вважаємо, що в умовах практичної реалізації положень Податкового кодексу України зменшення, збільшення або диференціацію податкових ставок, не обумовлених чинним Податковим кодексом, проводити недоцільно. Після запровадження базової ставки податку на додану вартість у 2014 році на рівні 17% для остаточної оцінки її фіскальної ефективності та здатності сприяти розширенню бази оподаткування має пройти певний часовий лаг. Тому на сьогоднішньому етапі, за нашим переконанням, не варто вдаватися до рішучих дій стосовно реформування ставок ПДВ.

Важливим є дослідження впливу податку на додану вартість на фінансову діяльність вітчизняних підприємств. Особливо це стосується торгівлі, оскільки відомо, що вона є однією з найпотужніших галузей національної економіки, яка забезпечує не тільки надходження товарів від виробника до споживача, а й є своєрідним генератором ринкового попиту і товарної пропозиції. Зокрема, проблемам впливу непрямих податків на торгівельну сферу присвячені праці зарубіжних економістів. Так, наприклад, Барзель (Barzel) ще у 1976 році довів, що непряме оподаткування може впливати не тільки на кількість продукції, що пропонується на ринку, а й на її якість [5, с. 87].

Об'єктивною необхідністю успішного функціонування вітчизняних підприємств є наявність достатнього обсягу обігових коштів на торгівельних підприємствах задля постійного оновлення обсягу товарних запасів, що призначаються для реалізації. Крім того, підприємства, здійснюючи діяльність на ринку недосконалої конкуренції задля максимізації прибутків, повинні дотримуватися чітко визначених цінових стратегій.

Теоретично податок на додану вартість не повинен впливати на фінансово-господарський стан підприємств, оскільки йому притаманний ефект перекидання. Крім того, саме завдяки багатократному обкладенню ПДВ на всіх стадіях виробництва та реалізації товарної продукції і послуг досягається рівність усіх учасників ринку.

Але, як зазначають І.О. Лютий, А.Б. Дрига і М.О. Петренко [6, с. 80], при еластичному попиті специфіка перекидання непрямих податків (зокрема, податку на додану вартість) полягає у тому, що зростання виробництва та реалізації можливе тільки за рахунок зміни перемінних податків, а не основного капіталу. При цьому підвищення ставки податку на додану вартість призведе до незначного підвищення цін товарів та значного скорочення обсягу пропозиції.

Своєю чергою, реакцією підприємств на скорочення товарної пропозиції при еластичному попиті в короткотерміновому періоді буде збільшення норми прибутковості, але в тривалому періоді скорочення споживання призведе до значних збитків.

При нееластичному попиті підвищення ставок податку на додану вартість суттєво не вплине на скорочення споживання товарів, але ціна на товар зросте значно більше, ніж при еластичному попиті [6, с. 80]. У даному випадку зі зменшенням еластичності попиту спрощується перекидання податку на додану вартість на споживача. При цьому фінансовий стан підприємств не повинен реагувати на зміни ставок податку на додану вартість, оскільки більша частина податку перекидається на кінцевого споживача, а решту податкового навантаження з податку на додану вартість несе виробник.

Висновки

Таким чином, податок на додану вартість є доволі складною ланкою податкової системи України, має широку податкову базу та охоплює всі стадії просування товару від вироб-

ника до споживача. ПДВ не призводить до таких структурних змін, як вертикальна інтеграція в промисловості з метою мінімізації податкових зобов'язань. Справляння податку на додану вартість в сучасних умовах характеризується низкою проблем, вирішенню яких фіскальна служба України приділяє підвищену увагу. Але, враховуючи умови сьогодення, слід зосередити увагу не на реформуванні елементів податку, а на вдосконаленні процесів його адміністрування. Підвищення ефективності взаємодії фіскальних служб та платників ПДВ в умовах дії Податкового кодексу України є актуальною проблемою, від вирішення якої залежить розробка подальших напрямів реформування ПДВ в Україні.

Список використаних джерел

1. Данко І.М. Непрямі податки: їх вплив на фінансово-господарські рішення / І.М. Данко // Фінанси України. – 2005. – №10. – С. 134–136.
2. Дяковський Д.А. Оподаткування доданої вартості в Україні: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Національна академія державної податкової служби України. – Ірпінь. – 2004. – 18 с.

3. Зміцнення ПДВ в Україні. Стилий виклад. Документ №38603. – 2005 р. – 40 с. – С. 1. www.worldbank.org

4. Корж В. Резюме про ПДВ або фінансові маніпуляції на тлі політичних спекуляцій / В. Корж // Економічний часопис. – XXI. – 2006. – №11–12. – С. 19–21.

5. Куцин М.А. та ін. Сучасна теорія та практика оподаткування / М.А. Куцин. – Х.: Прапор, 2001. – 512 с.

6. Лютий І.О., Дрига А.Б., Петренко М.О. Податки на споживання в економіці України / І.О. Лютий, А.Б. Дрига, М.О. Петренко. – К.: Знання, 2005. – 335 с. – (Київському національному університету імені Тараса Шевченка – 170 років).

7. Парнюк В. Регулююча функція ПДВ / В. Парнюк // Економіка України. – 2007. – №6. – С. 14–16.

8. Про спільну систему податку на додану вартість: Директива Ради ЄС від 28 листопада 2006р. – 2006/112/ЄС [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_928

9. Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States and Norway. European commission, 2008. [Електрон. ресурс]. Доступний з: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economicanalysis/tax_structures/index_en.htm

Т.М. БУЛАХ,
к.е.н., доцент, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі,
О.В. ДОВГАЛЬ,
викладач, МПІ

Теоретичні засади дослідження економічної сутності підприємництва

Стаття присвячена дослідженню економічної сутності поняття «підприємництво». Проаналізована історія його розвитку із середніх віків по теперішній час. На основі проведеного аналізу удосконалено сутність понять «підприємництво», «підприємець», які враховують функції та можливість їх реалізації в ринкових умовах господарювання.

Ключові слова: підприємництво, підприємець, ринкова економіка.

Статья посвящена исследованию экономической сути понятия «предпринимательство». Проанализирована история его развития со средних веков по настоящее время. На основе проведенного анализа усовершенствована суть понятий «предпринимательство», «предприниматель», которые учитывают функции и возможности их реализации в рыночных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: предпринимательство, предприниматель, рыночная экономика.

The article is devoted to the study of the economic substance of the concept of «business». The history of its development from the middle ages to the present time was analyzed. On the basis of the conducted analysis the essence of concepts «business» and «businessman» was im-

proved, taking into consideration the functions and possibility of their realization in market conditions of managing.

Keywords: business, businessman.

Постановка проблеми. Ринкова система господарювання в Україні безпосередньо пов'язана з підприємницькою активністю в усіх сферах економіки, а її зростання стає стимулюючим перспективним напрямом створення конкурентно-ринкового середовища. Світовий досвід і практика господарювання дають підстави зробити висновки, що найважливішим компонентом ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення.

Розвиток цього сектору є необхідною умовою формування повноцінного ринкового середовища і відображає об'єктивну загальносвітову тенденцію підвищення ролі підприємництва в регіональній економіці країн, оскільки сучасний розвиток національних економік характеризується формуванням регіональних господарських систем та посиленням децентралізації соціально-економічної діяльності.

Усе вищезазначене вимагає проведення комплексного дослідження теоретичних засад економічної сутності підприємництва, визначення особливостей його тлумачення в